

VIKTIGA VALFRÅGOR I SVERIGE – FRÅN MILJÖ TILL INVANDRING

JOHAN MARTINSSON OCH MARCUS WEISSENBILDER

Sammanfattning

Frågan om allmänhetens viktigaste samhällsproblem är en central del av den politiska debatten. Under valår, när partierna i ännu högre grad försöker tilltala väljarkåren, blir frågan av yttersta vikt för så väl partierna själva som för medierapporteringen. Fortfarande aktuella frågor som länge har dominerat dagordningen är sjukvården och skolan. På senare år har dock invandring/integration och även lag och ordning tagit plats på topplistan. I det här kapitlet analyserar vi vilka grupper av medborgarna som är mer troliga att nämna olika samhällsproblem i syfte att belysa viktiga skiljelinjer i samhället. Vår analys visar att den klassiska vänster-höger skalan i stor utsträckning strukturerar människors åsikter om vilka frågor som är viktigast, men att även köns- och åldersfaktorer har en viktig roll. Män nämner oftare invandring/integration samt lag och ordning, medan kvinnor oftare nämner sjukvård och skola/utbildning.

Vilka politiska frågor eller samhällsproblem är de viktigaste för de svenska väljarna? Denna enkla och rättframma fråga väcker ofta stort intresse på många håll. Såväl media som beslutsfattare och många andra ägnar ofta stor uppmärksamhet åt frågan. Den ställs i många opinionsundersökningar i de flesta länder världen över där det förekommer opinionsmätningar.

Anledningarna är flera. Det är central information för många aktörer att veta vilka problem eller politiska frågor medborgarna i ett land upplever som viktigast. Utan att ha koll på denna indikator på opinionsklimatet riskerar exempelvis partier att tappa väljarandelar om människor inte upplever att partierna bryr sig om deras frågor. Medier å sin sida riskerar att tappa publik om de inte upplevs belysa frågor som är angelägna för medborgarna.

Det är dock inte självklart att detta samband är enkelriktat. Vilka frågor politiska partier eller medieredaktioner väljer att lyfta fram påverkar naturligtvis även vilka frågor människor tycker är viktiga. Påverkan kan gå i båda riktningar mellan flera olika aktörer och grupper av aktörer (se t.ex. McCombs & Shaw, 1972; Cohen, 1995; McCombs, 2004). Vi ska heller inte glömma att samhällsutvecklingen i sig i vissa frågor där medborgarna har en direkt erfarenhet kan ha en egen separat effekt utan att medieras av massmedier eller politiska aktörer (Soroka, 2002). I detta kapitel behandlar vi dock inte kausaliteten mellan olika aktörer eller gruppers agenda, deras viktigaste frågor, utan fokuserar på allmänhetens prioriteringar.

Vilka frågor medborgarna tycker är viktiga kan även spela roll för deras partival i allmänna val till politiskt valda församlingar som till exempel det svenska riksdagsvalet. Ända sedan de brittiska statsvetarna Budge och Farlie (1983) lanserade det som då kallades saliency-teorin i början av 1980-talet (se även Holmberg 1981) har dagordningen ansetts spela roll för utfallet i politiska val. De partier som upplevs ha bäst politik i de viktigaste frågorna har nämligen en fördel framför partier som upplevs ha bäst politik i andra frågor som för tillfället inte ligger överst på väljarnas dagordning. Även senare forskning har gett belägg för att dagordningen spelar roll, om än inte alltid så stor roll (t.ex. van der Brug, 2004). Vilka frågor som är viktiga kan också avgöra i vilken utsträckning väljarna utkräver ansvar för en regerings resultat inom olika områden. Till exempel har tidigare forskning visat att när ekonomin är en viktig fråga för många, spelar väljarnas bedömningar av den ekonomiska utvecklingen en större roll för deras partival (Singer, 2010).

Föreliggande kapitel har främst ett deskriptivt syfte och tjänar till att kartlägga situationen inför riksdagsvalet 2018. De huvudsakliga frågeställningarna vi ska behandla är 1) vilka de viktigaste politiska frågorna och samhällsproblemen brukar vara för medborgarna under valåren, 2) hur läget ser ut inför nästa val och hur dagordningen bland medborgarna skiljer sig åt 2017 jämfört med det senaste valet, samt 3) vad som är kännetecknande för dem som anger olika frågor som viktiga.

Hur brukar väljarnas dagordning se ut i svenska val?

SOM-institutet har sedan 1987 ställt frågan om medborgarnas viktigaste samhällsproblem i den nationella SOM-undersökningen. Frågan är en så kallad öppen fråga där frågeformuleringen lyder ”*Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.*” Respondenterna har möjlighet att själva skriva tre samhällsproblem. Öppna frågor ställer hårda krav på kodningen av frågan till olika kategorier och SOM-institutet har med mångårig erfarenhet formulerat ett antal kategorier som i hög grad samlar de större problem som anges.¹ Frågans utformning ställer även höga krav på respondenterna eftersom inga möjliga svarsalternativ presenteras. Utifrån detta perspektiv är det anmärkningsvärt att så många som 84 procent av de som svarade på enkäten 2017 uppger minst ett samhällsproblem som svar på frågan. Det kan jämföras med 87 procent i den nationella SOM-undersökningen 1987. Med andra ord har andelen som väljer att besvara frågan legat mycket stabil över tid.

I en historisk tillbakablick har svenska valrörelser i allmänhet dominerats av sysselsättningsfrågan. I tabell 1 visas de tre politiska frågor eller samhällsproblem som omnämns av flest som ett av de viktigaste under samtliga valår sedan 1988, samt i det senaste årets undersökning 2017.

I tabellen ser vi att under inte mindre än fem av de åtta valåren 1988–2014 så har arbetsmarknads- och sysselsättningsfrågor toppat medborgarnas dagordning. Även sjukvården har haft stort utrymme under valåren. Frågan finns med på topp-tre-listan hela sex år av åtta med de ekonomiska krisåren 1991 och 1994 som

undantag. Från och med 1998 har även skola och utbildning haft en framträdande plats och funnits med på topp-tre under fem valår i rad 1998–2014.

Tabell 1 De tre viktigaste frågorna för befolkningen valåren 1988–2014 samt 2017

	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2017
1	Miljö	Arbetsmarknad	Arbetsmarknad	Arbetsmarknad	Sjukvård	Arbetsmarknad	Arbetsmarknad	Skola	Invandring
2	Sjukvård	Miljö	Ekonomi	Skola	Skola	Sjukvård	Sjukvård ¹	Sjukvård	Sjukvård
3	Sociala frågor	Ekonomi	Miljö	Sjukvård	Äldre-frågor	Skola	Skola ¹	Invandring	Skola

Kommentar: Tabellen visar de tre mest angivna samhällsproblemen under valår, baserat på frågan 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?', där respondenterna får uppge upp till tre samhällsproblem.¹ Sjukvård och skola hade samma procent i den nationella undersökningen 2010.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1988–2017.

Både i början och i slutet av perioden 1988–2017 ser vi några intressanta undantag från det dominerande mönstret. I början ser vi att miljöfrågan hade en mycket framträdande plats och ligger på första plats med flest omnämmanden av alla frågor 1988 och på andra plats vid tidpunkten för 1991 års val. År 1994 har frågan sjunkit till tredje plats och efter detta år syns den inte till på topp-tre igen under perioden vi studerar här. Mot slutet av perioden ser vi istället ett annat skifte. Det är då invandrings- och integrationsfrågor gör entré i toppen av allmänhetens politiska dagordning. År 2014 når invandring för första gången en tredjeplats, och enligt den nationella SOM-undersökningen 2017 ligger den på första plats. För detaljerad information om samtliga samhällsproblem under varje enskilt år se Martinsson och Andersson (2018: 41).

Utöver de frågor som har diskuterats ovan, kvalar då och då äldreomsorgen in på topp-tre-listan. I övrigt är det just arbetsmarknad, skola och sjukvård som under perioden som helhet har varit de dominerande frågorna. I periodens början hade miljöfrågan en framträdande roll, vilken i närtid istället har ersatts av invandrings- och integrationsfrågor. Efter denna översiktliga historiska tillbakablick ska vi istället titta närmare på vad som utmärker medborgarnas dagordning 2017 och hur den har förändrats sedan det senaste riksdagsvalet år 2014.

Vad utmärker medborgarnas dagordning 2017?

Tittar vi närmare på vilka frågor medborgarna tycker är viktigast år 2017 så blir det tydligt att det är tre stora frågor som ligger i toppen av dagordningen:

invandring/integration, sjukvård och skola. Dessa tre utmärker sig med en klart högre procentandel som nämner dessa som en av de viktigaste frågorna (tabell 2). Invandringsfrågan toppar tabellen med hela 43 procent omnämmanden, trots att frågan nämndes av ännu fler 2015 och 2016. Efter detta följer sjukvården med 37 procent som nämner den, och sedan skola/utbildning med 30 procent. Alla dessa är frågor som tveklöst finns i den allmänna debattens centrum.

Andra frågor som under tidigare år har funnits med bland toppfrågorna (tabell 1) har nu en mer undanskymd plats. Detta gäller exempelvis arbetsmarknad och sysselsättning som år 2017 endast omnämns av 9 procent som ett av de viktigaste problemen (tabell 2). Inte heller miljöfrågor eller ekonomi som vid tiden för 90-talets början tveklöst tillhörde de viktigaste frågorna för väljarna finns längre på en central plats i samhällsdebatten. Miljöfrågor omnämns 2017 enbart av omkring en tiondel av befolkningen och ekonomi av så lite som 4 procent.

Tabell 2 Andel som anger olika frågor som viktigast 2014 och 2017 (procent)

	2014	2017	Differens
Invandring/integration	27	43	+16
Sjukvård	33	37	+4
Skola/utbildning	40	30	-10
Lag och ordning	4	17	+13
Sociala frågor/problem	12	15	+3
Äldre frågor	18	14	-4
Miljö/energi	12	10	-2
Arbetsmarknad	24	9	-15
Bostäder/byggnadsfrågor	3	5	+2
Demokrati/rättigheter	4	5	+1
Ekonomi	7	4	-3
Familjepolitik	3	3	0
Skatter	2	3	+1
Svensk utrikespolitik	4	3	-1
Styrelseskick/politik	2	2	0
Infrastruktur	2	1	-1
Offentlig service	2	1	-1
Moral/etik	1	1	0
Antal svarande	3 431	5 344	

Kommentar: Tabellen visar de tre mest angivna samhällsproblemen under valår, baserat på frågan "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?" där respondenterna får uppge upp till tre samhällsproblem. Kolumnen "differens" visar hur andelen har förändrats från 2014 till 2017 i procentenheter; celler som är markerade med en inramning indikerar frågor som har förändrats med minst 10 procentenheter uppåt eller nedåt mellan mätningarna.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2014 och 2017.

Undersöker vi nu istället de senaste årens trender och fokuserar på den kolumn i tabell 2 som visar hur andelen som nämner olika frågor som en av de viktigaste frågorna eller problemen har förändrats sedan förra valet år 2014 till den senaste undersökningen år 2017 så framträder en ganska tydlig bild. I stort sett ser vi att för de allra flesta frågor är andelen tämligen konstant mellan dessa år. De flesta frågor har bara förändrats ett fåtal procentenheter upp eller ned sedan 2014. Det finns dock ett fåtal, men mycket tydliga, undantag. Först och främst blir det tydligt att det finns två frågor som stiger hastigt på medborgarnas dagordning: invandring samt lag och ordning. Andelen som nämner invandring, integration och närallgande ämnen har ökat med 16 procentenheter de senaste tre åren. I själva verket hoppade frågan upp till hela 53 procent redan år 2015 (Martinsson & Andersson, 2018: 41) och har sedan dess alltså minskat något igen, men ligger fortfarande på första plats och är även jämfört med förra valet 2014 den fråga som ökat mest i viktighet bland befolkningen. Den andra trendande frågan är Lag och ordning med frågor som våld, brottslighet, polis och rättsväsendet i stort. För denna fråga har andelen som anger den som ett av de viktigaste samhällsproblemen ökat med hela 13 procentenheter från 4 till 17 procent.

Tabellen visar även att arbetsmarknad (inklusive sysselsättning/arbetslöshet) är den fråga som har minskat kraftigast, med 15 procentenheter nedåt sedan 2014. Även skola och utbildning minskar med så mycket som tio procentenheter. Trots detta är frågan fortfarande kvar på en tredje plats 2017 och tillhör tveklöst fortfarande toppfrågorna.

När vi senare i kapitlet belyser vilka demografiska, socio-ekonomiska och politiska skillnader det finns mellan personer som anger olika frågor som viktiga kommer vi att fokusera på de frågor som ligger i toppen av medborgarnas dagordning och de frågor som har stigit kraftigast på dagordningen sedan förra valet. Sammantaget ger detta fyra frågor: Invandring, sjukvård, skola samt lag och ordning.

Att frågan om viktigaste samhällsproblem ställs i ett öppet fält där respondenten själv skriver medför att de angivna svaren beskriver ett stort antal varierande problem formulerade på olika sätt. Frågorna som vi analyserar i detta kapitel består av grupperingar av relaterade samhällsproblem. Det är av högsta vikt att ha detta i åtanke vid tolkning av resultaten, då kategorierna inte nödvändigtvis är ett ställningstagande för eller emot en viss fråga. Kategorin ”invandring/integration” är en sådan kategori. Inom denna gruppering finns så väl omnämmanden av integration, immigration, invandring, som omnämmanden av rasism, främlingsfientlighet och rasism. Det är således en tämligen bred kategori och säger inte nödvändigtvis någonting om inställningen till invandring eller flyktingar. ”Sjukvård” är en något tydligare kategori, vilket omfattar bland annat vård, vårdköer, vårdavgifter och löner inom vården. Notera att tandvård inte innefattas i denna kategori. I kategorin ”skola/utbildning” återfinns samtliga utbildningsnivåer och även frågor om klasstorlekar, löner i skolan, lärarfrågor och dylikt. ”Lag och ordning” täcker ett antal relaterade frågor så som våld, brottslighet, polisen, ekonomisk brottslighet

och rättsväsendet. Det bör därmed upprepas att viss försiktighet bör tillämpas i försök att tolka svaren åt en viss riktning på frågan. Integration/invandring är kanske det tydligaste exemplet på detta där frågan innefattar så väl problem med invandring som oro över främlingsfientlighet.

Vem tycker att toppfrågorna är viktiga?

Det finns stora skillnader mellan olika grupper i det svenska samhället angående vilken fråga som anses viktigast. Följande avsnitt börjar med att redogöra för och analysera skillnaderna mellan olika grupper av partisympatisörer. Efter detta följer en analys där en större uppsättning demografiska faktorer används för att utöka förståelsen av vilka faktorer som predicerar att en individ anger ett visst samhällsproblem som viktigt. I syfte att genomföra en något överskådligare analys används i följande avsnitt enbart de fyra samhällsproblem vi tidigare definierade som de mest aktuella inför 2018 års val.

Tabell 3 Viktigste samhällsproblem efter partisynpati 2017 (procent)

	Invandring/ integration	Sjukvård	Skola/ utbildning	Lag och ordning	Antal
Samtliga	43	37	30	17	5 435
Vänsterpartiet	39	38	33	8	295
Socialdemokraterna	35	42	34	15	1 530
Miljöpartiet	30	27	29	10	203
Centerpartiet	40	47	41	17	627
Liberalerna	49	41	41	21	307
Kristdemokraterna	39	40	34	21	140
Moderaterna	50	31	29	20	810
Sverigedemokraterna	72	33	18	25	706
Feministiskt Initiativ	(44)	(32)	(18)	(5)	88
ETA	,26	,12	,16	,13	

Kommentar: Tabellen visar de tre mest angivna samhällsproblemen under valår, baserat på frågan 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?', där respondenterna får uppge upp till tre samhällsproblem. Tabellen redovisar andelen av partisympatisörer som har angett integration, sjukvård, skola/utbildning samt lag och ordning som viktigaste samhällsproblem. Frågan om parti lyder 'Vilket parti tycker du bäst om idag?', där respondenterna får ange ett av de listade nio partierna. Resultat inom parentes bygger på svarstal under 100 personer. ETA är ett sambandsmått som redovisar styrkan på relationen mellan två variabler, måttet varierar mellan 0 och 1 där en högre siffra anger ett starkare samband.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Frågan om partisynpati handlar i SOM-undersökningarna om vilket parti respondenterna tycker bäst om idag. När vi analyserar hur svaren på frågan om de viktigaste samhällsproblemen fördelar sig efter partisynpati blir ett antal skillnader

tydliga (tabell 3). I flera avseenden lägger sig respondenterna på en ideologiskt präglad linje som matchar den partierna ofta delas in i. Vid frågorna om invandring/integration samt lag och ordning, vilka ofta betraktas som två traditionella högerfrågor ligger allianspartiernas sympatisörer högre än de som sympatiserar med partierna på vänsterkanten. Bland de som sympatiserar med socialdemokraterna till exempel ligger frågan om sjukvård i topp istället för invandring/integration, och för vänsterpartisterna hamnar integration och sjukvården på i stort sett samma nivå. Skulle vi dessutom gräva djupare ned i vad kategorierna innehåller och vilken aspekt av frågorna som deltagarna anger som problematiska så skulle vi troligen få syn på ännu tydligare skillnader mellan partierna. Sådana analyser ryms dock inte inom föreliggande kapitel utan får anstå till framtida analyser.

Vi ser även många andra skillnader som att centerpartisterna är de som anser att sjukvården är viktigast och att sverigedemokraterna i lägst utsträckning anger skola/utbildning som en av de viktigaste frågorna. Alla parvisa skillnader mellan partier är inte statistiskt signifikanta då antalet svarande för mindre partier är lågt. Särskilt gäller detta skillnader mellan två mindre partier. Skillnader mellan större partier eller mellan ett mindre och ett större parti är i allmänhet signifikanta. Tabell 3 inkluderar även ett ETA-värde för varje fråga som visar styrkan i sambandet mellan partisympati och att ange en fråga som viktig eller inte. Sambandet visar sig då vara starkast för frågor om integration och invandring. Detta betyder alltså att den frågan är mer partipolariserad på väljarnivån än de andra frågorna; partisympati har större förklaringskraft för personers uppfattning om vilka frågor som är viktiga (och vice versa) när det gäller invandring och integration än för de andra tre frågorna.

För att få en helhetsbild av vilka faktorer som påverkar sannolikheten att nämna ett visst samhällsproblem använder vi en uppsättning logistiska regressionsanalyser, vilket lämpar sig när den beroende variabeln enbart kan anta två distinkta värden, i detta fall att ha nämnt frågan eller att inte ha nämnt den. Regressionsanalyser visar oss både styrkan i sambandet mellan en förklaringsfaktor och det fenomen vi studerar (i detta fall att nämna ett samhällsproblem som viktigt) och i vilken grad sambandet är statistiskt signifikant, samtidigt som analysen också på statistisk väg tar hänsyn till andra tänkbara förklaringsfaktorer och visar oss just den del som förklaras av varje enskild förklaringsfaktor under kontroll för de andra. Som oberoende variabler i analysen inkluderar vi kön, ålder, ideologisk vänsterhögersjälvlacering, utbildningsnivå, hushållsinkomst samt respondenternas boendoområde. Boendoområde refererar till huruvida respondenten bor på landsbygd, mindre tätort, större tätort eller i Stockholm/Göteborg/Malmö. I denna analys avgränsar vi även vårt urval av svarspersoner till enbart de som har angett minst ett samhällsproblem på den öppna frågan, d.v.s. 84 procent av hela urvalet. Skälet är att vi inte vill att skillnader i olika gruppers benägenhet att hoppa över att svara på denna fråga ska påverka resultaten för vilka faktorer som förklarar tendensen att nämna ett visst samhällsproblem.

De ovan nämnda beskrivna regressionsanalyserna redovisas i tabell 4. En tabell av detta slag ger visserligen en god inblick i vilka faktorer som under kontroll visar sig vara signifikanta, men logistiska regressionskoefficienter är svåra att tolka när det gäller vad de substantiellt betyder när det gäller hur olika grupper av medborgare ställer sig till ett visst samhällsproblem och hur stor betydelse olika förklaringsfaktorer har. Följande stycke redovisar i korthet resultaten från regressionerna, innan vi avslutar med att beskriva och analysera sannolikheterna för att specifika ”typpersoner” tycker olika frågor eller problem är viktiga. Resultateten i den avslutande delen bygger på så kallade predicerade sannolikheter vilka vi får fram baserat på resultaten från en logistisk regressionsmodell genom att sedan specificera värden på vissa i den logistiska regressionen ingående variabler och sätta resterande variabler i modellen vid deras medelvärde. Fördelen med predicerade sannolikheter är att det visar tydligare hur stor betydelse olika faktorer har enligt den estimerade modellen. Valet av exempel till den avslutande delen baseras på de variabler som visar sig signifikanta i tabell 4.

Utän att gå in på effektstorlekarna i tabell 4 är det noterbart att kön, ålder och ideologi har statistiskt signifikanta effekter på alla fyra samhällsproblem/politiska frågor vi undersöker. För inkomst och boendeområde är effekterna mer sporadiska och varierar mer mellan frågorna. Inkomst exempelvis saknar signifikanta effekter på sjukvård samt lag och ordning, och boendeområde har enbart effekter på invandring/integration.

Redovisat per samhällsproblem så har boende i en större stad, högre inkomstnivå och ideologisk självplacering till höger positiva effekter på att ange invandring/integration som viktigt. Ålder har en något negativ effekt, dock med svagare signifikansnivå. Även män är mer sannolika att nämna invandring/integration än kvinnor.

Lag och ordning skiljer sig i ett antal avseenden från de två välfärdsområdena och liknar mer invandring/integration på så sätt att män även är mer benägna att ange detta som ett problem och att människor till höger anger det i större utsträckning än människor till vänster. Vad gäller ålderseffekten så fungerar den dock tvärtom mot när det gäller invandring och det är istället de äldre som betraktar lag och ordning som ett viktigare problem än vad de unga gör.

Bland de två välfärdsområdena sjukvård och skola/utbildning ser det annorlunda ut, och de två områdena liknar varandra i stor utsträckning. Här är kvinnor och äldre mer benägna att ange dem. För båda frågorna finns tendenser att de på de ideologiska ytterkanterna åt så väl höger som vänster har lägre intresse av frågorna, dock med ibland lägre signifikansnivåer. Två tydliga skillnader mellan de två frågorna finns dock i att högutbildade och höginkomsttagare i större utsträckning tenderar att ange skola/utbildning som ett av de viktigaste samhällsproblemen, vilket inte gäller för sjukvården.

Tabell 4 Effekt av olika bakgrundsfaktorer på de viktigaste samhällsproblem 2017 (logistiska regressionskoefficienter)

	Invandring/ integration	Sjukvård	Skola/ utbildning	Lag och ordning
Man (kvinna ref.)	0,282 ***	-0,518 ***	-0,377 ***	0,239 ***
Ålder (19–29 år ref)				
30–49 år	0,006	0,530 ***	0,361 ***	0,531 ***
50–64 år	-0,192 *	0,798 ***	0,362 ***	0,680 ***
65–85 år	-0,203 *	0,992 ***	0,509 ***	0,938 ***
Utbildningsnivå (låg utbildning ref.)				
Medellåg	0,208 *	0,045	0,056	-0,106
Medelhög	0,197 *	0,116	0,242 *	-0,150
Hög	0,173	0,050	0,499 ***	-0,354 ***
Ideologi (varken vä, eller hö. ref.)				
Klart till vänster	-0,228 **	-0,197 *	-0,125	-0,798 ***
Något till vänster	-0,297 ***	0,180 **	0,179 *	-0,277 **
Något till höger	0,396 ***	0,098	0,028	0,224 **
Klart till höger	0,934 ***	-0,232 *	-0,380 ***	0,193
Hushållsinkomst (under 300 000 ref.)				
301–700 000	0,290 ***	0,104	0,290 ***	0,138
Över 700 000	0,304 ***	-0,080	0,535 ***	0,052
Boendeområde (landsbygd ref.)				
Mindre tätort	0,082	0,001	0,002	-0,007
Stad/större tätort	0,207 **	0,071	-0,075	0,126
Sthlm/Gbg/Malmö	0,280 **	-0,048	-0,118	0,171
Intercept	-0,915 ***	-0,264	-0,897 ***	-2,354 ***
N	4 132	4 132	4 132	4 132
Log likelihood	-2747	-2742	-2619	-1994
Pseudo R2	0,04	0,03	0,03	0,03

Kommentar: Resultatet redovisar fyra separata logistiska regressionsanalyser. Den beroende variabeln i varje modell bygger på frågan 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?', där respondenterna kan uppge upp till tre problem. 'Ref' står för den referenskategori som används vid de oberoende variablerna. Signifikansnivåerna som redovisas: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Hur stora är skillnaderna mellan olika grupper?

Som tidigare har nämnts så använder vi predicerade sannolikheter, baserade på regressionsmodellerna i tabell 4, för olika grupper, eller om man så vill, typfall av personer, för att analysera och bedöma hur stor betydelse de olika faktorerna har för hur troligt det är att medborgarna ska ange vissa politiska frågor eller samhällsproblem som ett av de viktigaste. Vi koncentrerar oss i denna analys på fyra förklaringsfaktorer: kön, ålder, ideologi och utbildning. Typfallen vi använder är alltså antingen en man eller en kvinna, ung (18–29 år) eller gammal (65–85 år), står klart till höger eller klart till vänster ideologiskt, och är antingen högutbildad (examen från högskola/universitet) eller lågutbildad (max grundskola el. motsvarande).

Om vi först tittar på ideologi så ser vi att den har en mycket kraftig effekt på sannolikheten att ange invandring och integration som en viktig fråga. En ung, lågutbildad man som står klart till höger har enligt modellen 73 procents sannolikhet att tycka invandring/integration är ett av de viktigaste problemen eller frågorna medan en ung, lågutbildad man som står klart till vänster istället har 46 procents sannolikhet att ange frågan som viktig, det vill säga en procentdifferens på hela 27 enheter. Differenserna, eller om man så vill effekterna, är ungefär av motsvarande storlek eller större inom andra grupper som exempelvis kvinnor och äldre, dock något lägre för högutbildade män, men fortfarande minst 20 procentenheter. Jämför vi med de andra samhällsfrågorna så ser vi tydligt att ideologi inte alls har en så pass stark effekt. Tittar vi på motsvarande unga, lågutbildade män klart till höger så är sannolikheten att ange sjukvården som viktig 18 procent, och om personen istället står klart till vänster 19 procent. Vi ser alltså inte alls någon nämnvärd effekt av ideologi för sjukvårdsfrågorna. För lag och ordning däremot kan vi se en tydligare betydelse av ideologi, men inte i klass med den för invandring och integration. Exempelvis så har en ung, lågutbildad man klart till höger 18 procents sannolikhet att ange lag och ordning som viktigt medan motsvarande person klart till vänster bara har 8 procents sannolikhet. Effekten är dock något större för äldre, där sannolikheterna för motsvarande personer istället förändras från 36 till 17 procent, vilket ger en differens på 19 procentenheter.

Likt ideologi har även ålder en stor påverkan på sannolikheten att ange ett visst samhällsproblem. Effekten varierar visserligen i storlek över de fyra olika samhällsproblemen, men det är tydligt att generationer skiljer sig åt kring hur viktiga olika samhällsfrågor anses. För äldre är skola/utbildning, lag och ordning samt sjukvård mycket viktigare än för unga, medan unga har högre sannolikhet att ange integration och invandring som samhällsproblem. Störst skillnader finner vi kring frågan om sjukvård, där en ung lågutbildad kvinna klart till vänster har 28 procents sannolikhet att ange frågan som ett samhällsproblem, medan en äldre kvinna med samma karaktärsdrag har 53 procents sannolikhet att ange frågan, en differens på 25 procentenheter. Liknande effekter finns på frågan om skola/utbildning, där

äldre oavsett andra karaktärsdrag i snitt har 10 procentenheters högre sannolikhet att ange frågan som viktig. Även vid frågan om lag och ordning finns denna trend. Visserligen påverkar ideologi skillnaderna starkt, men unga klart till höger har i snitt 15 procentenheters lägre sannolikhet att ange lag och ordning medan vänstersympatisörer har 8 procentenheters lägre sannolikhet. Det är endast frågan om integration och invandring som unga har en högre sannolikhet att ange som samhällsproblem, effekterna här är dock relativt små. Oavsett övriga karaktärsdrag har unga mellan 5 och 6 procentenheters högre sannolikhet att ange denna fråga.

Sett till statistisk signifikans är kön den klart tydligaste bidragande faktorn till att ange ett visst samhällsproblem. Enligt den ovan angivna modellen har en ung lågutbildad man som står klart till höger 73 procents sannolikhet att ange integration, medan en ung lågutbildad kvinna har 67 procents sannolikhet att ange frågan som viktig. De sex procentenheter som skiljer de två fallen är i det närmaste representativt för skillnaden mellan olika grupperna i frågan om integration. Bland äldre högutbildade män klart till vänster är sannolikheten att ange integration 45 procentenheter, med samma grupp kvinnor vid 38 procents sannolikhet. I jämförelse med till exempel ideologi har kön liknande styrka på effekten över samtliga av de fyra samhällsproblemen. För samhällsproblemet sjukvård har kvinnor i snitt 10 procentenheter högre sannolikhet och för skola/utbildning cirka 6 procentenheter. I frågan om lag och ordning, likt integration, har män högre sannolikhet att ange problemet. Effekten här är dock ganska liten, med skillnader runt 4 procentenheter. Skillnaderna mellan grupperna är, till skillnad från vad som gäller för till exempel inkomst, statistiskt signifikant i samtliga fall. Genomgången ovan av predicerade sannolikheter för olika grupper visar oss dock att det endast är i frågan om sjukvården som dessa skillnader mellan könen är substantiellt kännbara och relativt stora. Störst skillnad syns mellan äldre män och kvinnor i frågan om sjukvård där sannolikheten att ange problemet, oavsett ideologi och utbildningsnivå, är 11–14 procentenheter högre för kvinnor. För att exemplifiera så har äldre lågutbildade kvinnor klart till vänster 53 procents sannolikhet att ange sjukvård som samhällsproblem, medan män i samma grupp har 39 procents sannolikhet att ange detta område.

Bland de fyra bakgrundsvariabler vi analyserar i detta stycke har utbildning klart svagast effekt. Skillnader finns mellan de olika grupperna, för frågan om integration är högutbildade i genomsnitt 4 procentenheter mer sannolika att ange problemet och i frågan om sjukvården är skillnaden enbart 1 procentenhet och klart försumbar. För skola/utbildning är skillnaderna något större, högutbildade är i genomsnitt 10 procentenheter mer troliga att ange detta problem. Enbart i frågan om lag och ordning är det större sannolikhet att lågutbildade anger problemet. Skillnaderna är i flertalet fall relativt låga, mellan 4–8 procentenheter, speciellt bland äldre går det dock att se hur utbildningsnivå påverkar. En äldre man som är klart till höger med låg utbildning har 36 procents sannolikhet att ange lag och ordning som problem, medan en äldre man klart till höger med hög utbildning har 28 procents

sannolikhet att ange problemet. En tydlig effekt går därmed att isolera kring att äldre med låg och hög utbildning skiljer sig i frågan om lag och ordning.

Sammanfattningsvis så ser vi att den typiska personen som är mest sannolikhet att tycka invandring och integrationsfrågor är viktiga är en ung man som står klart till höger, har hög inkomst och bor i en större stad. De som tycker Lag och ordning är viktigast liknar profilen för invandring men uppvisar också vissa skillnader. Den typiska personen där är istället en äldre man som står klart till höger och saknar högre utbildning. Vad gäller sjukvården så är den typiske medborgaren som prioriterar detta område istället en äldre kvinna som står till vänster, och för skola och utbildning gäller samma grupptillhörigheter men med tillägget att den mest typiska personen som tycker skolan är viktig är även höginkomsttagare och högutbildad. Den starkaste gruppkillnaden vi ser är den efter ideologi när det gäller invandringsfrågan, men i andra frågor som exempelvis sjukvården har ålder också en mycket tydlig effekt och i mindre utsträckning även kön.

Avslutande diskussion

Traditionellt brukar svenska valrörelser präglas av frågor om arbetsmarknad och välfärd och föras i klassiska vänster-höger termer. Sedan valet 2014 har dock arbetsmarknadsfrågorna, huvudsakligen sysselsättning, sjunkit undan kraftigt och istället har frågor knutna till invandring och integration stigit hastigt på dagordningen. De senaste åren har även frågor om lag och ordning börjat stiga. Vi går därmed mot en ovanlig valrörelse i svensk politik där diskussionen till stor del kan komma att handla om frågor vi inte är lika vana att se som toppfrågorna.

Vi ser även vissa skillnader mellan de olika partiernas sympatisörer när det gäller vilka frågor de tycker är de viktigaste. Av de fyra toppfrågorna är det invandring/integration som är mest partipolariserad i nuläget då allianspartierna och sverigedemokraternas sympatisörer i större utsträckning tycker dessa problem är ett av de viktigaste. I viss mån ser vi ett liknande mönster för lag och ordningsfrågor, men där är skillnaderna mellan partierna mindre stora. För sjukvården och skola/utbildning ser vi däremot inte samma blockskiljande mönster.

När vi har tittat närmare på vad som karakteriserar väljare som tycker de olika frågorna är viktiga blir det också tydligt att det är olika faktorer som spelar störst roll för de olika frågorna. Den enskilt starkaste effekten vi ser är vänster-högerideologins påverkan på sannolikheten att ange invandring/integration som ett av de viktigaste problemen. Men vi finner även substantiellt kännbara effekter av såväl ålder som kön i andra frågor som sjukvård och utbildning. Dagordningen är inte bara till stora delar relativt ny när vi står på randen till 2018 års valrörelse, det finns även kännbara splittringar i väljarkåren angående vilka frågor som är de viktigaste. Även om vilka frågor som ligger i toppen kan förena breda grupper så finns tydliga effekter av både politiska uppfattningar och demografiska faktorer

på vilka frågor en väljare tycker är viktigast i Sverige idag. Invandring/integration samt lag och ordning, som är de två nya toppfrågorna som stiger på dagordningen, är i större utsträckning frågor som engagerar män som ideologiskt står till höger. Det är alltså denna som är mest trolig att lyssna extra noga på vad partierna har att säga i dessa frågor i höstens valrörelse.

Not

¹ SOM-institutet har sedan 1987 årligen ställt frågan om medborgarnas viktigaste samhällsproblem i den nationella SOM-undersökningen. Frågeformuleringen har förblivit helt oförändrad och lyder: ”*Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.*” Svarsformatet består av ett öppet fält där respondenterna har möjlighet att själva skriva tre samhällsproblem. Öppna frågor ställer hårda krav på kodningen av frågan till olika kategorier och SOM-institutet har utvecklat en väl beprövad kodningsmall med tydliga kriterier för olika möjliga samhällsproblem som kan beskrivas av respondenterna. Kodningen resulterar i slutet av bearbetningen i ett tjugotal övergripande kategorier, så kallade huvudkategorier, och ett större antal underkategorier. Detta syftar till att ge oss en klarare bild av svenska folkets viktigaste samhällsproblem som de själva uttrycker dem utan att vi väljer ut ett antal frågor och problem bland vilka de får säga vilket de tycker är viktigast. Viktigt att poängtera i sammanhanget är att vi i kapitlets analyser inte lägger någon värdering i den ordning respondenterna skriver ned sina svar i. De upp till tre angivna svaren betraktas som lika viktiga, oavsett ordningsföljden.

Referenser

- Budge, Ian & Dennis Farlie (1983). *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-three Democracies*. London: Allen & Unwin.
- Cohen, Jeffrey E. (1995). Presidential Rhetoric and the Public Agenda. *American Journal of Political Science* 39(1): 87-107.
- Holmberg, Sören (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Liber Förlag.
- Martinsson, Johan & Andersson, Ulrika (2018). ”Svenska trender 1986-2017. SOM-rapport 2018:1. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- McCombs, Maxwell E. (2004). *Setting the agenda: the mass media and public opinion*. Oxford: Polity.
- McCombs, Maxwell E. & Donald L. Shaw (1972). The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly* 36(1): 176-187.
- Singer, Matthew M. (2010). Who Says 'It's the Economy'? Cross-National and Cross-Individual Variation in the Salience of Economic Performance. *Comparative Political Studies*, 44(3): 284-312.

- Soroka, Stuart N. (2002). Issue Attributes and Agenda-Setting by Media, the Public, and Policymakers in Canada. *International Journal of Public Opinion Research*, 14(3): 264-285.
- van der Brug, Wouter (2004). Issue ownership and party choice. *Electoral Studies*, 23(2): 209-233.